

TURİZM SEKTÖRÜNÜN BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ: KAYSERİ İLİNE YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA*

 Ömer ŞANLIOĞLU^a

 Bilgehan DEMİREZEN^b

Öz

Bu çalışmada Kayseri ilinin kalkınma sürecinde son yıllarda daha fazla gündeme gelen turizm sektörünün rolü ve potansiyeli incelenmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve ildeki 20 turizm sektörü paydaşı ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Sonuç olarak ulusal ve uluslararası literatürle de uyumlu olacak şekilde turizm sektörünün Kayseri iline sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel açıdan çeşitli faydalar sağladığı (istihdam ve gelir artışı, kültür alışverişi, çevrenin korunması vb.), ancak destinasyonun farklı özelliklerinden kaynaklanan bazı nedenlerden dolayı (turizmin bölgede henüz gelişmeye başlaması, mevsimsellik sorunu, yatırım, tanıtım ve pazarlama eksikliği vb.) bu katkıların sınırlı düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan Kayseri ili turizm potansiyelinin kalkınma açısından önemli bir itici faktör olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm ve Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Turizm Sektörü, Nitel Araştırma

THE ROLE OF TOURISM SECTOR ON REGIONAL DEVELOPMENT: A QUALITATIVE RESEARCH FOR KAYSERİ PROVINCE

Abstract

In this study, the role and potential of the tourism sector, which has been on the agenda more recently in the development process of Kayseri, is examined. Qualitative research method was used in the study and semi-structured interviews were conducted with 20 tourism sector stakeholders in the province. The data obtained within this framework were evaluated by descriptive analysis method. As a result, it has been determined that in line with the national and international literature, the tourism sector provides various benefits in terms of socio-economic, socio-cultural and environmental aspects to Kayseri (employment and income increase, cultural exchange, protection of environment etc.), but these contributions remain limited due to some reasons originate from different characteristics of the destination (new development of tourism in the region, seasonal

* Bu makale, "Demirezen, B. (2020). Turizm Odaklı Bölgesel Kalkınma: Kayseri İli Örneği. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi" künyeli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

^a Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, omersanlioglu@gmail.com, omersanlioglu@erciyes.edu.tr

^b Yüksek lisans ögr., Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, bilgehan38900@gmail.com

problem, lack of investment, promotion and marketing etc.). On the other hand, it has been found that the tourism potential of Kayseri can be an important driving factor for development.

Key Words: Tourism and Development, Regional Development, Tourism Sector, Qualitative Research

Giriş

Son yıllarda hem kalkınmış hem de kalkınmakta olan ülkeler açısından öne çıkan turizm sektörünün bölgesel kalkınmaya yardımcı olma hususunda önemli bir rol oynamaya başladığı gözlenmektedir. Bu çerçevede turizm sektörünün geliştiği bölgelerde, ek gelir fırsatı sunma, döviz geliri sağlama, yeni istihdam imkanları oluşturma, yatırımları artırma, diğer sektörlere ekonomik katkı sağlama, alt ve üstyapıyı geliştirme, doğanın korunmasını sağlama, kültür alışverişini teşvik etme ve karşılıklı hoşgörüü artırma gibi sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel açıdan çok sayıda faydasının olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), turizm faaliyetleri ile dünya genelinde ekonomik büyüme, toplumsal kalkınma, kültürel ve çevresel sürdürülebilirliğe yönelmeyi amaçlayarak, 2017 yılını “Uluslararası Kalkınma İçin Sürdürülebilir Turizm Yılı” olarak ilan etmiştir (UNWTO, 2016). Bu kapsamda, UNWTO’nun turizm odaklı bölgesel kalkınma yaklaşımının önemine vurgu yaptığı ifade edilmelidir.

Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi açısından bölgedeki turizm potansiyelinin etkili ve verimli bir şekilde kullanılması oldukça önem arz etmektedir. Turizm faaliyetlerinin yaygınlaştığı bölgelerde, paydaşlar sektörden çeşitli kazanımlar elde etmekte ve bölgeler arasındaki eşitsizliklerin de azaldığı gözlenmekte ve böylece bölgesel kalkınmaya aracılık edilmektedir. Aynı zamanda alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi ile destinasyonların sahip olduğu mevcut turizm potansiyelinin değerlendirilmesi mümkün olabilmekte ve turizm faaliyetlerinin neredeyse tüm bölgelerde uygulanabilir hale gelmesi de sağlanmış olmaktadır.

Turizm odaklı bölgesel kalkınma ile ilgili olarak ulusal literatürde Nevşehir, Isparta, Amasya, Balıkesir, Adana ve Konya vb. örneğinde yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır (Akdemir, 2018; Dinçer; 2018; Gözüela, 2018; Susan, 2016; Şamata, 2016; Şeker, 2011; Tunçbilekli, 2006). Ancak bu kapsamda Kayseri iline yönelik yapılmış bir çalışma tespit edilememiştir. Bu nedenle, bu çalışmanın Kayseri bölgesi açısından önemli olduğu ifade edilmelidir. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı Kayseri ilinin kalkınma sürecinde turizm sektörünün rolünü ortaya koymak ve mevcut potansiyelini değerlendirmektir. Çalışmada öncelikle turizm sektörü ve bölgesel kalkınma ilişkisine yönelik ulusal ve uluslararası literatür değerlendirilmesi yapılmakta ve daha sonra Kayseri ili turizm potansiyeli ortaya konulmaktadır. Bir sonraki bölümde ise Kayseri ilinde turizm sektörü paydaşlarına yönelik mülakat tekniği kullanılarak nitel bir araştırma yapılmakta ve böylece ilin kalkınma sürecinde turizm sektörünün rolü ve potansiyelini belirlemeye yönelik bulgular analiz edilmektedir.

A. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Bölgesel kalkınma, ekonomik faaliyetleri teşvik etmeye ve çeşitlendirmeye, yatırımları artırmaya, işsizliği azaltmaya yardımcı olan ve yaşam standardında iyileşmeyi hedefleyen bir süreç olarak

tanımlanmaktadır (Letitia, 2012, s. 304). Bu çerçevede bölgesel kalkınmada turizm sektörünün rolünü inceleyen çok sayıda ulusal ve uluslararası araştırmanın bulunduğu ifade edilmelidir. Çalışmanın bu bölümünde turizm sektörü ve bölgesel kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli bazı araştırmalar aşağıda ana hatlarıyla değerlendirilmektedir.

Mescon ve Vozikis (1985) Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Miami bölgesinde kruvaziyer turizminin ekonomik etkilerini araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmada, kruvaziyer turizminin 1982 yılında toplam 546 milyon dolarlık bir ekonomik etki ortaya çıkardığını, yaklaşık 21 bin 700 doğrudan ve dolaylı istihdam fırsatı oluşturduğunu ve kruvaziyer turizminin destinasyonun Gayri Safi Bölgesel Üretimine (*Gross Regional Product/GRP*) 264,6 milyon dolar katkıda bulunduğunu belirlemişlerdir.

Milman ve Pizam (1988), ABD'nin Florida bölgesinde yaptıkları çalışmada, turizm endüstrisinin hem olumlu hem de olumsuz etkilerini ortaya koymuşlardır. Olumsuz etkiler; trafik koşulları, bireysel ve organize suçlar, uyuşturucu bağımlılığı ve alkolizm olarak belirlenirken, çoğunlukla ekonomik olan olumlu etkiler ise istihdam fırsatları, gelir (vergi geliri dahil), yaşam standardı ve yaşam kalitesindeki artış olarak tespit edilmiştir. Benzer şekilde Ribeiro vd. (2017), Brezilya'da yaptıkları bir araştırma sonucunda, turizmin ülkenin Kuzeydoğu bölgesinde olumlu etkiler gösterdiği, turist harcamalarının bölgenin GSYİH'sı içinde %3,9 artış sağladığı, aynı zamanda turizm gelirlerinin bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasına katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yine bu çerçevede Belisle ve Hoy (1980), Kolombiya, Santa Marta örneğinde yaptıkları bir çalışmada, turizm faaliyetlerinin çoğunlukla ulaşım altyapısını geliştirdiği ve istihdam sağladığı, farklı kültürleri tanıma fırsatları sunmuş olsa da, mevsimsel olarak gıda fiyatlarını artırdığı, hırsızlık, kaçakçılık, uyuşturucu ticareti ve fuhuş gibi suçları da artırmasından sorumlu olduğu tespit edilmiştir.

Garcia-Lopez vd. (2018), İspanya'nın Endülüs bölgesinde yaptıkları çalışmada, turizm sektörünün bölgedeki krizle mücadele açısından önemli bir rol oynadığı ve bölgesel kalkınmayı teşvik etme açısından önemli bir kapasiteye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Li (2005) ise Çin'in Yunnan bölgesinde yaptığı çalışmada, turizm sektörünün bölgesel ekonomik büyümeye ve kamu gelirlerine katkı sağladığını, daha da önemlisi gelir düzeyi düşük bölgelerde gelişmekte olan ekonomik yapının değişmesinde kilit rol oynadığını, yabancı yatırımların artmasını ve altyapının modernleşmesini de teşvik ettiğini, bölgesel ekonomiyi yeniden yapılandığı ve canlandırdığını, gelirleri yükselttiğini ve bu sayede insanların yaşam standartlarını iyileştirdiğini, az gelişmiş alanlarda uyarıcı ve güçlendirici bir rol oynadığını ve bölgesel kalkınma stratejisi olarak turizm sektörünün başarılı olduğunu tespit etmiştir.

Aynı zamanda uluslararası literatürün genel bir değerlendirmesi sonucunda, Rogerson (2015) Güney Afrika; Irvin (2006) Güney Afrika; Geetha (2015) Hindistan; Tisdell ve Bandara (2004) Sri Lanka; Tetsu (2006); Lukic vd. (2018) Sırbistan; Guisan ve Aguayo (2001) Fransa; Gutierrez (2015) İspanya; Mayer vd. (2010) Almanya; Ivanov ve Webster (2007) İspanya, Yunanistan ve Kıbrıs; Heng ve Low (1990) Singapur; Makawa (2010) Güney Afrika; Aguirre vd. (2019) Peru; Williams (2016) Avustralya; Tveter (2017) Norveç; Fayed (2002) Mısır örneklerinde yaptıkları çalışmalarda ulaşılan sonuçların yukarıda değerlendirilen çalışmaların sonuçları ile benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

Ulusal literatür değerlendirildiğinde ise Durgun (2006), Isparta iline yönelik yaptığı çalışmada, turizmin Isparta ilinin ekonomik olarak kalkınmasında tek etkili sektör olmasa da bölge ekonomisine olumlu katkılar sağladığını ve bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde önemli bir rol üstlendiğini tespit etmiştir.

İzgi (2007) ise Osmaniye ilinde yaptığı çalışmasında, turizmin ekonomik, kültürel, toplumsal ve çevresel faydaları olduğu, toplum için gelir ve istihdam oluşturduğu, KOBİ'lerin gelişmesini desteklediği, yatırımları artırdığı, bölgenin çekiciliklerinin değerlendirilmesini sağladığı, doğal, tarihi ve kültürel açıdan kaynakların korunmasına yardımcı olduğu ve bölge halkının kendi bölgesine olan bağlılığını artırdığı sonucuna varmıştır. Aynı zamanda Tunçbilekli (2006) Nevşehir örneği; Şeker (2011) Amasya örneği; Susan (2016) Balıkesir örneği; Akdemir (2018) Sakarya örneği; Dinçer (2018) Eskişehir örneği; Şamata (2016) Karabük örneği; Gözüela (2018) Konya örneğinde yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Ulusal ve uluslararası literatür değerlendirmesi ile tespit edildiği üzere, turizm sektörünün geliştiği bölgede ortaya çıkardığı bazı olumsuz sonuçlarına rağmen, birçok olumlu sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin bulunduğu ve böylece bölgesel kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olduğu ifade edilebilir.

B. KAYSERİ İLİNİN TURİZM POTANSİYELİ

İpek Yolu'nun Kayseri ilinin üzerinden geçmesi ve dünyanın ilk organize ticaret merkezi olan Kültepe'nin (Kaniş-Karum) şehir merkezine yakın bir mesafede olması, kentin tarihi ve stratejik açıdan önemini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan Yabanlu Pazarı (Pınarbaşı-Pazarören) Selçuklular döneminden başlayıp İpek Yolu ticaretinin önemini yitirdiği dönemlere kadar muazzam bir uluslararası pazar (fuar) olma özelliğini korumuştur. Bu pazarda özellikle at ve diğer büyükbaş hayvan ticareti ile baharat vb. malların alışverişi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca pazarda yapılan ticaretten daha düşük oranlı vergilerin alınması ve yabancı tüccarlar için güvenli olması pazarın cazibesini artırmıştır. Özellikle Bünyan ilçesi sınırları içerisinde yer alan ve bu bölgeye çok yakın bulunan Sultan Hanı ve Karatay Han dönemin ihtişamını gösteren iki önemli tarihi eserdir. Ayrıca kentin geçmişte çok kültürlü bir sosyal yapıya sahip olması ve birçok medeniyete (Hititler, Romalılar, Selçuklu, Osmanlı vb.) ev sahipliği yapması gibi avantajları ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan kentin gelişmesine yardımcı olmuş ve sahip olduğu çekicilikleri zenginleştirmiştir. Kayseri'deki taş ustalığı ve ahşap işlemeciliği, zengin mutfak kültürü gibi sahip olunan çekicilik unsurları bu değerlere örnek olarak gösterilebilir (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020).

1649 yılında Kayseri'yi ziyaret eden Evliya Çelebi, kentin Kayseri Kalesi gibi tarihi mekanlarından, çarşı ve pazarından, esnafından, insanların hayırseverliğinden, üretilen tahıl, sebze ve meyvelerden, kentin bazı yöresel ürünlerinden (özellikle beyaz un, ekmekek, börek, katmer, çörek, pastırma ve sucuk gibi), halkın ticaret, eğitim ve öğrenmeye istekli olmasından, Kayserili önemli şahsiyetlerden, kentin çekici mekanlarından, Erciyes Dağı ve kentin diğer önemli özelliklerinden övgü ile söz etmektedir. Yine bu çerçevede, Evliya Çelebi'nin "*Seher vakti kalkan bir kimse Kayseri'nin havasını koklayınca, cennet rüzgarı*

koklamış gibi olur” sözü Kayseri’nin çekiciliklerinin tanıtılmasında öne çıkan en önemli sözlerinden birisini teşkil etmektedir (Cabuk, 2012, s. 820-845).

Bunlara ek olarak Kayseri il merkezine 20-25 kilometre uzaklıkta bulunan Erciyes Dağı, İç Anadolu Bölgesi’nin birinci, Türkiye’nin ise beşinci büyük dağı özelliğine sahiptir. Aynı zamanda kış sporları için en uygun kar tipi olan “kaliteli toz karı” Erciyes Dağı’nın sahip olduğu önemli özellikleri arasında sayılmaktadır. Erciyes Dağı, sadece kış turizmi için değil, aynı zamanda yürüyüş, dağcılık, yayla turizmi vb. faaliyetler açısından da yılın farklı dönemlerinde turistleri çekebilmektedir. Ayrıca yaz aktivitesini artıran trekking turları düzenlenmektedir. Kayseri ile Niğde arasında olan Göller Bölgesi’nden Kapuzbaşı Şelaleleri’ne kadar trekking parkuru yürüyüş severlerinin en güzel rotalarından birisi olarak bilinmektedir. Ayrıca Erciyes Dağı’nda *on-pist* ve *off-pist* olmak üzere toplam 102 kilometre uzunluğunda Alp’ler standardında birbiriyle bağlantılı 34 farklı zorluk derecesine sahip kayak pisti mevcuttur. Diğer yandan Kapadokya destinasyonu ile yakınlığı Erciyes Dağı’nın ve diğer destinasyonların çekicilik özelliğini artırmaktadır (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020).

Yukarıda ifade edildiği üzere, Kayseri ilinin geçmişte çok kültürlü bir sosyal yapısı ve kadim bir tarihi geleneğe sahip olmasının yanında, bu özelliklerini günümüze kadar geliştirerek yeni değerler ortaya koyabilmesi kente turizm açısından önemli bir nitelik ve imaj avantajı kazandırmaktadır. Özellikle Kayseri nüfusunun girişimcilik kabiliyeti, ticarete olan ilgisi ve ticari zekası, Kayserili birçok sanayici, politikacı ve üst düzey bürokratlar ile yatırımcıların olması, kentin önemli bir coğrafi ve stratejik konumda yer alması, bölgede Erciyes Dağı’nın bulunması, kentin Kapadokya destinasyonuna yakın olması, toplumun misafirperverliği, kentin zengin mutfak kültürü, halıcılık, kilimcilik, bakırcılık, el işleri ile taş ve ahşap işlemeciği gibi çok sayıda tarihi, kültürel ve sanat açısından sahip olduğu çekicilikler ve üstünlükler şehrin turizm potansiyelini değerlendirebilmesi açısından olumlu avantajları olarak ifade edilebilir. Sahip olunan tüm bu avantajlar Kayseri’nin imajını ve marka değerini olumlu yönde etkilemekte ve turizm açısından kente önemli bir rekabet avantajı sağlamaktadır.

Kayseri bölgesinde alt ve üstyapı ile ulaşılabilirlik açısından sahip olunan avantajların olumlu bir destinasyon imajı geliştirmek için kullanılmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Aynı zamanda yerel, ulusal ve uluslararası birçok etkinliğin veya aktivitenin organize edildiği, turistlerin ihtiyaçlarını (konaklama, yeme-içme, eğlenme, dinlenme, boş zaman değerlendirme, gezi veya tur, alışveriş, ulaşım, iletişim, sağlık, güvenlik vb.) karşılayabilecek turizm işletmelerinin ve diğer hizmetler sektörünün hızla geliştiği bir şehir özelliği göstermektedir. Bu çerçevede Kayseri ilinin mevcut çekicilikleri ile turizm faaliyetlerin daha da artırabileceği bir potansiyele sahip olduğu ifade edilebilir.

Ayrıca Kayseri ilinin sağlık, termal, kış, gastronomi, doğa, inanç, kültür, tarih, etkinlik, spor, kongre, fuar, kuş gözlemciliği, dağcılık, yamaç paraşütü, akarsu, rafting, eğlence, bisiklet, mağara, kamp, karavan, balon, macera, fotoğrafçılık, balıkçılık, eğitim ve av turizmi gibi turizm türleri ve aktiviteleri açısından da önemli bir potansiyele sahip olduğu ifade edilmelidir (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020).

C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Etik Kurul İzni/Raporu: Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 28/07/2020 tarihli ve 108 sayılı kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Kayseri ilinin kalkınması sürecinde turizm sektörünün rolünü ortaya koymak ve potansiyelini değerlendirmektir. Ayrıca kentin sahip olduğu turizm potansiyelinin bölgenin kalkınmasını destekleyen itici bir faktör olup olmadığı hususunun tespit edilmesi ileride uygulamaya konulacak turizm politikaları açısından önem arz etmektedir.

Turizm sektöründen faydalanarak kalkınmayı sağlamak için bölgedeki turizm potansiyelinin değerlendirilmesi oldukça önemli bir husustur. Bu nedenle, Kayseri ilinin kalkınmasında turizm sektörünün rolünü incelemek ve Kayseri ilinin turizm potansiyelinin turizme kazandırılması ve bölgenin kalkınması için oluşturulacak politikalara yönelik öneriler ortaya konulması açısından bu çalışma önem arz etmektedir.

Belirtilen amaçlar doğrultusunda konuya bütüncül bakmak, konuyu derinlemesine ve çeşitli boyutlarıyla incelemek için çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma, araştırmaya konu olan olgu veya olayları kendi doğal ortamları içerisinde yorumlayıcı ve çoklu metotlu olarak inceleyen, anlamlandıran ve araştırmacının karmaşıklığı keşfetmesini, daha iyi anlamasını sağlayan ve gözlem, mülakat, doküman analizi vb. tekniklerle veri toplayan sistematik bir yöntemdir (Denzin & Lincoln, 2005, s. 3-4; Creswell, 1997, s. 14-16; Corbin & Strauss, 2015, s. 4; Yin, 2011, s. 3-9). Aynı zamanda nitel araştırma yöntemi daha önce çalışılmamış bir olguyu keşfetmeyi ve konuyu katılımcıların bakış açıları ile incelemeyi sağlayan, ayrıca bu hususta araştırmacıya çeşitli avantajlar sunan ve oldukça kabul gören bir yöntemdir (Ospina, 2004, s. 1279-1284). Bu nedenle araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan mülakat yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın evrenini Kayseri ilinde bulunan turizm sektörü paydaşları oluşturmaktadır. Creswell (1997), en az 10 kişi ile mülakat yapılmasını önerirken, Bertaux (1981), bütün nitel araştırmalarda örneklem boyutunun en az 15 kişiden oluşması gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle araştırmanın örnekleme yargısal örnekleme yöntemi ile seçilen 20 turizm sektörü paydaşından oluşmaktadır. Araştırmada veriler turizm sektörü paydaşlarına yönelik yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. Araştırma ölçeğinin oluşturulmasında özellikle literatürdeki çalışmalardan (Boonpat, 2010; Cihangir, 2016; Durgun, 2006; Geetha, 2015; Gözüela, 2018; Motumi, 2013; Lemos, 2017; Li, 2005; Susan, 2016; Şeker, 2011) yararlanılmıştır. Mülakatlar 10 Mart-9 Nisan 2020 tarihleri arasında katılımcıların yer aldığı işletme, kurum ve lokasyonlarda yapılmış ve her bir mülakat yaklaşık olarak 55 dakika sürmüştür. Ayrıca, her bir mülakat ses kaydına alınmış, yapıldığı gün içerisinde eksiksiz olarak transkript edilmiş ve olası bir hata ile karşılaşmamak için sürekli olarak kontrol edilmiştir. Toplanan veriler ise betimsel olarak analiz edilmiştir.

Nitel araştırmalarda katılımcıların araştırmaya katılmak için gönüllü olmalarının sağlanması (Shenton, 2004; Şimşek & Yıldırım, 2006), mülakat sorularının literatürdeki çalışmalarda kullanılmış olması (Yin, 2009, s. 40-42), araştırma fenomenlerinin önceden incelenmesi ve araştırma alanında gözlem yapılması (Lincoln & Guba, 1986), araştırmada farklı yöntemlerin kullanılması (Denzin & Lincoln, 2005),

soruların farklı biçimde tekrar sorulması ve fenomenin betimlenmesi (Shenton, 2004), araştırmanın uzman kişi tarafından değerlendirilmesi (Lincoln & Guba, 1986), araştırmanın bulgularının daha önce yapılan araştırmaların bulguları ile karşılaştırılması (Silverman, 2000) ve araştırmacıların nitel araştırma ile ilgili deneyiminin olması (Patton, 2002), araştırma sürecinin açıklanması (Öztürk, 2014, s. 103-109), örneklem çeşitliliği, bulguların literatürle tutarlılık göstermesi (Brink, 1993, s. 35-36) gibi faktörler araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğinin sağlanmasında kullanılan önemli kriterlerdir. Bu çalışmada da araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla bu kriterlere özenle dikkat edilmiştir.

D. BULGULAR

Bu bölümde Kayseri'deki 20 turizm sektörü paydaşı ile gerçekleştirilen mülakat verileri değerlendirilmiştir. Mülakat anında cevaplanan sorular çeşitli başlıklar altında analiz edilmiştir. Mülakat yapılan katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar değerlendirilirken katılımcılara numaralar verilmiştir. Toplam 20 katılımcı K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19 ve K20 olarak numaralandırılmıştır.

1. Betimleyici İstatistikler

Kayseri'deki 20 turizm sektörü paydaşı ile gerçekleştirilen çalışmada, mülakat öncesi katılımcılardan demografik özellikleri istenmiştir. Demografik özellikler ile katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleği/pozisyonu, turizm sektöründe veya buldukları sektörde çalışma süresi ve Kayseri ilinde çalışma süresi gibi bilgiler elde edilmiştir. Böylece katılımcıları betimleyecek verilere ulaşılmıştır. Katılımcılara ilişkin betimleyici istatistikler aşağıdaki verilmiştir.

Tablo 1. Mülakata Katılanlara İlişkin Betimleyici İstatistikler

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Meslek/Pozisyon	Turizm Sektöründe veya Bulunduğu Sektörde Çalışma Süresi	Kayseri İlinde Çalışma Süresi
K1	45	Erkek	Lisans	Otel Genel Müdürü	26 Yıl	3 Yıl
K2	40	Erkek	Yüksek Lisans	ORAN Kalkınma Ajansı/Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Birimi Başkanı	7 Yıl	13 Yıl
K3	39	Erkek	Yüksek Lisans	ORAN Kalkınma Ajansı/Kayseri Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü	7,5 Yıl	7,5 Yıl
K4	57	Erkek	Lise	Yiyecek-İçecek İşletmesi Sahibi	36 Yıl	19 Yıl

K5	45	Erkek	Lisans	Kayseri Turizm İşletmecileri Derneği Başkanı/Organizasyon Şirketi-Seyahat Acentası ve Tur Operatörü/Yönetim Kurulu Başkanı	10 Yıl Üzerinde	10 Yıl Üzerinde
K6	32	Erkek	Lisans	Seyahat Acentası ve Tur Operatörü/Muhasebe Sorumlusu	8 Yıl	7 Yıl
K7	40	Erkek	Lise	Seyahat Acentası ve Tur Operatörü/Genel Müdür	18 Yıl	18 Yıl
K8	37	Erkek	Lisans	Seyahat Acentası ve Tur Operatörü/İşletme Sahibi	12 Yıl	12 Yıl
K9	41	Erkek	Yüksek Lisans	Kayseri Büyükşehir Belediyesi/Kent Tarihi ve Tanıtımı Dairesi Başkanı	16 Yıl	10 Yıl
K10	35	Erkek	Lisans	Seyahat Acentası ve Tur Operatörü/Yönetim Kurulu Başkanı/TÜRSAB Erciyes Bölge Temsil Kurulu Başkanı	15 Yıl	15 Yıl
K11	43	Erkek	Lisans	Otel Genel Müdürü	29 Yıl	4 Ay
K12	46	Kadın	Lisans	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü/Şube Müdürü	25 Yıl	7 Yıl
K13	49	Erkek	Lisans	Otel Genel Müdürü	25 Yıl	5 Yıl
K14	49	Erkek	Doktora	Erciyes A.Ş./Yönetim Kurulu Başkanı	10 Yıl	10 Yıl
K15	40	Kadın	Önlisans	Otel Genel Müdürü	20 Yıl	20 Yıl
K16	30	Erkek	Lise	Hediyelik Eşya İşletmesi Sahibi	15 Yıl	15 Yıl
K17	20	Erkek	Lise	Yöresel Ürün İşletmesi Sahibi	3 Yıl	3 Yıl
K18	48	Erkek	Lisans	Yiyecek-İçecek İşletmesi Sahibi	30 Yıl	30 Yıl
K19	34	Erkek	Doktora	Akademisyen	10 Yıl	10 Yıl
K20	26	Erkek	Yüksek Lisans	Yerel Halk/Öğretmen	2 Yıl	2 Yıl

Tablo 1 üzerinden katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde, 20 katılımcıdan ikisi 20-30 yaş aralığında, altısı 30-40 yaş aralığında, on bir katılımcı 40-50 yaş aralığında ve bir katılımcı ise 50-60 yaş aralığında yer almaktadır. Cinsiyet açısından bakıldığında katılımcıların on sekizi erkek, ikisi de kadındır. Bu bağlamda erkek katılımcıların daha fazla olduğu görülmektedir. Eğitim durumu incelendiğinde ise dört katılımcının lise, bir katılımcının önlisans, dokuz katılımcının lisans, dört katılımcının yüksek lisans ve iki katılımcının ise doktora eğitimine sahip olduğu söylenebilir. Meslek/pozisyon açısından bakıldığında, turizm sektörü paydaşı olarak seçilen katılımcıların çoğunlukla üst düzey görevlerde yer aldıkları ifade edilebilir. Turizm sektöründe veya katılımcıların buldukları sektörde çalışma süreleri incelendiğinde, iki katılımcının 1-5 yıl, üç katılımcının 5-10 yıl, dört katılımcının 10-15 yıl, dört katılımcının 15-20 yıl ve yedi katılımcının ise 20 yıl ve üstü sektörde çalışma tecrübesine sahip olduğu görülmektedir. Kayseri ilinde çalışma süreleri incelendiğinde ise dört katılımcının 1-5 yıl arasında, dört katılımcının 5-10 yıl arasında, altı katılımcının 10-15 yıl arasında, dört katılımcının 15-20 yıl arasında ve iki katılımcının ise 20 yıl ve üstü Kayseri ilinde çalışma tecrübesine sahip oldukları görülmektedir. Bu verilere göre katılımcıların çeşitliliği, eğitim durumu, mesleği/pozisyonu, turizm ile ilgili yetki ve sorumlulukları, sektörde ve Kayseri ilinde çalışma tecrübesi gibi özellikler mülakat yöntemi ile toplanan araştırma verilerinin doğruluğu, güvenilirliği ve geçerliliğine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

2. Mülakatların Değerlendirilmesi

Bu bölümde mülakat yöntemi ile toplanan veriler çeşitli başlıklar altında analiz edilmiş ve katılımcıların görüşleri arasında ilişkiler kurulmuştur.

Turizm Faaliyetlerinin Kayseri İline Yönelik Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Çevresel Faydaları

Katılımcılar Kayseri’de gelişmeye başlayan turizm faaliyetlerinin bazı olumlu sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel faydalar ortaya çıkardığını belirtmektedir. (1) Sosyo-ekonomik faydalar; şehre dışarıdan para girdisi sağlanması, istihdam ve gelir fırsatları oluşturması, diğer sektörleri canlandırması, yatırımları artırması, döviz girdisi sağlanması, satışları artırması, alternatif bir sektör görevi görmesi ve şehrin uluslararası piyasalarda daha fazla yer almasını sağlaması olarak ifade edilmektedir. (2) Sosyo-kültürel faydalar; Kayseri’nin bilinirliği, markalaşma ve tanıtımını artırması, şehrin imajına ve şehrin değerlerinin (yöresel ürünler, tarihi ve kültürel değerler vb.) tanıtılmasına yönelik pozitif katkılar sağlanması, insanların ufkunu genişletmesi, toplumun dışa dönük (sosyal ilişkileri güçlü) bir yapıya dönüşmesini ve insanların networklerini (sosyal ağlarını) geliştirmesine katkıda bulunması, sosyalleşme, kültürel kaynaşma ve kültürel etkileşimi sağlaması, insanlara aidiyet duygusu ve yeni veya farklı bir bakış açısı kazandırması, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını sağlaması, insanların bilinçlenmesine katkıda bulunması, sosyal renklilik oluşturması, yabancı dil öğrenimini teşvik etmesi ve şehirde bulunan turizmle ilgili tüm unsurların veya süreçlerin (işletme, ürün veya hizmet vb.) kalitesinin artırılmasını teşvik etmesi olarak sıralanmaktadır. (3) Çevresel faydalar ise çevrenin temiz ve bakımlı tutulmasını teşvik etmesi, doğanın korunmasını sağlaması, çevre düzenlenmesini ve altyapı ve üstyapı gelişimini teşvik etmesi olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda katılımcılar bu faydaları şu şekilde ifade etmektedir:

K1. “Sonuçta şehirde olmayan bir paranın girdisi var. Bundan dolayı istihdam, ulaşım, şehirde olmayan bir paranın bir girdisi var bundan dolayı da ekonomik olarak çok büyük katkısı oluyor. Sosyal olarak insanların başka insanlarla çalışması, genişlemesi, kendi sosyal ağlarını geliştirmesi var. Kültürel anlamda başka kültürlerle çalışma, yani dünyaya açılıyorsunuz... Çevresel faydaları da gelen turistler sayesinde ortalık daha temiz, daha güzel, daha net, bakımlı.”

K2. “Gelir oluşturuyor, Kayseri’nin bilinirliğini artırıyor, istihdam oluşturuyor, kırsalda yaşayan bireylerin alternatif geçim kaynağı oluyor, insanlar için psikolojik aidiyet duygusu kazanmalarına sebep oluyor, mevcut kültürel değerlerin korunmasını ve yaşatılmasını sağlıyor, eserler korunurken veya doğal güzellikler korunurken çevresel olumsuz faktörlerin bertarafına zemin oluşturuyor, özellikle doğa turizminde ve sürdürülebilir büyümeyi sağlıyor.”

K3. “...yemek için şehre iniyorlar, yemeğin dışında alışveriş merkezlerine iniyorlar. Bu şekilde giderse ekonomiye faydası %25, Kayseri ekonomisine faydası... Farklı kültürlerden insanları görmek, onları tanımak, halk içinde ufuk açıyor. Bir şeyin yapılışını farklı bir tarzda gördüğü zaman, taşıdığı bir çanta bile buradaki kızların, okuduğu kitap bile buradaki gençleri etkileyebiliyor. Hatta buraya gelip de turist alışverişte olsun şurada burada olsun farklı bir yaşam şekli sergilediği zaman insanlar diyor ki Avrupalılar bu olaya böyle bakıyor diye, bilinçlenmiş oluyor aslında, bu tarz avantajları oluyor. Erciyes’te özellikle mesela turistlerin geçeceği bölgelerdeki çöpler düzenli olarak Erciyes A.Ş. tarafından kontrol ediliyor, oraların temizliği. Esenyurt’tan Hisarcık’a kadar olan yol sürekli bakım halinde en ufak bir göçme durumu falan göremezsiniz, anında yapılıyor. Yani sürekli bakım yapıyorlar, Hacılar tarafı yine aynı şekilde titizlikle korunmaya çalışılıyor...”

K5. “...Erciyes dağ turizmi geçen yıl Ocak ayı verilerine göre toplam 6 bin turist gelmişti, bu yıl 12 bin Ocak ayında. Yıl bazında bakacak olursak geçen yıl 22 bin turist ziyaret etmişti Erciyes’i bu yıl 50 bin turist gelmesi bekleniyor. Bilhassa kayak turizmi ve yabancı misafir haliyle geldikleri şehirlerde alışveriş imkanları en yüksek olan turizm kitlesi, misafir kitlesi...”

K 8. “Buradaki restaurantlar, AVM’ler olsun, kapalı çarşıdaki esnaf olsun, sucukçu, pastırmacı, küçük esnaf, büyük esnaf hepsine ekonomik anlamda faydası oluyor turizmin. Erciyes Dağımızın kış aylarında, ölü sezonlarda, kış aylarında mesela ekonomiye büyük katkısı var. Oteller, ulaşım araçlarına büyük katkıları var ekonomik anlamda. Kayseri biraz muhafazakar bir kesim, turistlerin gelmesi ile yerli, yabancı turistlerin gelmesi ile biraz daha sosyalleşme anlamında farklılıklar gözle görülür derecede artmakta. Tabi insanların dışarıdan gelen turiste davranışlarındaki değişimler yavaş yavaş olmakta, olumlu katkıları büyük... Gelen turistlere yönelik peyzaj olsun, ağaçlandırma olsun, güzelleştirme olsun, çevre anlamında turizmin olumlu katkısı var.”

K 13. “...yabancıların bu şehri tanımaları, bu şehirde üretilenleri tanımaları, bu şehrin sanayisini de tanımaları sebebiyle buradan başka ekonomik faydaların da oluşmasına aracı olabilirler...”

K14. “Yurtdışından gelen turistlerin konaklama, kiralama, bilet, hatıralık eşya satın alması gelir sağlıyor, sosyo-ekonomik canlılığı artırıyor. Milli ve uluslararası markalaşmayı, bilinirliği artırıyor. Turistlerin turizm merkezlerini kullanma ihtimali artar. Turistler alışılmış sosyal hayatı canlandırma,

sosyal renklilik, kültürler arası etkileşimle nüfusun heterojenleşmesini sağlar. Şehirdeki hizmet üreten otellerin, işletmelerin kalitelerinin artmasını sağlar.”

K16. “Değişik insanları tanımak... Sürekli değişik müşterilerle tanışmak. İnsan ne kadar turist gelirse o kadar da bir yabancı dil öğrenmeyi istiyor... Öğrendiğin yabancı dili biraz daha ilerletmene yardımcı oluyor.”

K17. “Erciyes Dağı’na kışın Rus, Polonyalı turist çok geliyor. Bu yönden kışın biraz olumlu faydaları oluyor, yazın da gelen gurbetçiler sayesinde daha çok iş yapmış oluyoruz. ...Gelen turist sıralı dükkanları geziyor, alışveriş yapıyor. Biz biraz daha yabancı dil öğrenmeye gayret ediyoruz turistler geldikçe...”

K19. “...insanların bakış açısı değişiyor, turistlerle daha fazla kaynaşıyor, daha öncelerinde içine kapanık bir toplum yapısı varken, şimdi dışa dönük bir toplum yapısı var...”

K20. “Önce Kayseri’nin yerel esnafının kalkınması açısından önemli, Kayseri’nin dünyaya açılıp küresel piyasada yer alması açısından önemli, ürün tanıtımlarının artmasıyla ekonomik gelirlerin artışı sağlanıyor. Türk kültürünün dünyaya tanıtılması açısından, bir de kültürel kaynaşma açısından faydalı... İnsanlar doğal değerlere pragmatik baktığı için turist çeken, gelir getiren doğal alanlar bundan dolayı daha çok korunup özen gösterilmektedir. Mesela Kapuzbaşı Şelaleleri yerli ve yabancı turistler gelmeye başlayınca, çevre düzenlemesi yapıldı, yolu yapıldı.”

Turizm Endüstrisinin Kayseri İlinin Gelişmesine Yönelik Katkısı

Katılımcılar genellikle turizm sektörünün Kayseri iline sağladığı sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel faydalara vurgu yaparak turizm faaliyetlerinin Kayseri’nin gelişmesine katkı sağladığını belirtmektedir. Bazı katılımcılar ise bu konuda turizmin etkisinin az olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K2. “Erciyes Dağı yabancı turist getiriyor, sayı giderek artıyor, havaalanı doluluk oranları arttığı için Kayseri’ye daha sık seferler yapılıyor. Daha sık sefer yapılması ulaşılabilirlik parametresini iyileştiriyor. Gelirler oteller vasıtasıyla artıyor, bir de çalışanlara genele yayılmış bir şekilde gelir seviyesi sağlıyor.”

K8. “Tabii ki otellerimizin, esnafımızın, kapalı çarşısındaki sucukçudan tutun da işte her türlü esnafın gelir kapısı, artı bir gelir kapısı.”

K10. “Var tabii ki, bacasız sanayi sonuçta turizm, böyle olduğu için de her yıl turist sayımız artıyor ve gelişiyor bu sayede de.”

K12. “Tabii ki, sadece turizm geliri olarak düşünmeyeceksiniz, buraya gelen her turistin getirdiği döviz millî hasıla gideri içinde nasıl ekonomiye faydası var, sadece dağda konaklamıyor, şehre indiği zaman işte Kayseri’nin yöresel ürünlerinden alıyor, onları gönderiyor, bunların hepsi götürüyor, bunların hepsi ekonomiye de aynı zamanda gelen turistin faydası...”

K 13. “Tabii ki var, mesela bir arkadaşımız Ukraynalı, geldi bir akrabası oyuncak üreticisi, bütün dünyaya oyuncak satıyor, Amerika’ya da çok büyük ihracat bağlantısı varmış ama oyuncuğun parçalarından bazılarını üreten, önemli parçalarından bazılarını üreten bir metal üreticisi Çin’de, dolayısıyla parçayı ürettiremiyorlar, çünkü fabrika çalışmıyor. Bunu nerede ürettirebiliriz. Buradan Kayseri’den sanayiden araştırdık, şu anda prototiplerini yapma aşamasına kadar geldiler, Kayseri sanayisinden alacaklar. Bu nasıl oldu? Sürekli buraya kayak için gelip giden bir turistten hiç ilgisi olmayan bir metal üreticisine iş çıktı...”

K 14. “...Erciyes Turizm Master Planı’ndan sonra tüm dünyadan Kayseri’ye yerli ve yabancı turist gelmeye başladı, bunun yanı sıra restaurantlarda, otellerde hizmet almaları, Kayseri’yi gezmeleri şehre turizm hareketliliği getirdi. Turistler yurtdışında Kayseri’nin PR ve reklamını yaptılar. Avrupa Kupaları ve Dünya Kupaları gibi organizasyonların düzenlenmesi de ekonomiye ciddi katkı sağladı.”

Bazı katılımcılar da turizm sektörünün Kayseri ilinin gelişmesine yönelik katkılarının az olduğunu ifade ederek bu katkıyı artırmak için yatırımların ve çeşitli uygulamaların yapılmasının gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K3. “Şu an için çok cüzi, çünkü Kapadokya bölgesine gitmek için Kayseri’ye uğruyorlar, sadece turistler, normal mevsimlerde burası geçiş yeri havaalanı burada diye buraya iniyorlar, buradan da geri dönüyorlar. Fakat onun dışında Kayseri’ye gelen turist kayak yapmaya geliyor. Kayakçılar geliyor, onun da Kayseri ekonomisine katkısı %25 ile sınırlı kalıyor. Bizim burada Kapadokya gibi günlerce kalıp vakitlerini geçirebilecek ortamları yok şu an maalesef...”

K9. “Şu anda çok yok, ama gerekli altyapılar hazırlanıyor, mesela Erciyes’te ciddi anlamda turist potansiyeli var, geliyor, ama tesisler şu anda talebi karşılayacak yoğunlukta değil, bu tesisler arttığında.”

Turizm Sektörünün Gelişimi İle Kayseri’nin Bölgesel Gelişimi Arasındaki İlişki

Katılımcılar çoğunlukla Kayseri’de turizm altyapısının gelişmemiş olması, rekabet avantajı sağlayamama, tanıtım ve pazarlama eksikliği ve turizmin bölgede yeni gelişmeye başlaması gibi nedenlerden dolayı turizm sektörünün gelişimi ile Kayseri’nin bölgesel gelişimi arasındaki ilişkinin tam anlamıyla paralel olmadığını belirtmektedir. Bazı katılımcılar ise yatırımların artırıldığında ve gerekli çalışmalar yapıldığında bu ilişkinin paralel bir şekilde ilerleyeceğini ifade etmektedir. Bu konuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K1. “Bu şu anda tam olarak paralel gitmiyor. Biz şu anda sektörün gerisindeyiz. En büyük sıkıntı altyapı, turizm altyapısı, mesela biz çay bardağını bile Antalya’dan getirmek zorunda kalıyoruz, teknik açıdan ani bir şey istediğimizde bazen bulamadığımız oluyor, İstanbul’u beklediğimiz oluyor veya işte yurtdışını”

K4. “Turizm lokomotif bir sektör, Erciyes Kayak Merkezi’nden yine örnek verelim, orada kayak yapılabilir olması, doğal imkanların olması, oraya birçok otel, günübirlik tesis, alışveriş yerleri açıldı, şehrin içinde otel sayısı artırıldı...”

K6. "Erciyes'in geliştirilmesi, güzelleştirilmesi Kayseri'ye daha fazla etnik köken, farklı milliyetlerden insanların gelmesini sağladı, bu da Kayseri'nin merkezi olarak olsun, insanların oraya talebin arttığını gördükçe oraya yönelik farklı faaliyetlerde bulunmaya başladı. Kayseri'nin turizm anlamında gelişmesi bölgenin de hem gelişmesine hem de Kayseri'nin daha fazla gelişmesine etki sağlıyor."

K19. "Aslında birbirine paralel diyebiliriz, çünkü turizm geliştikçe Kayseri'deki hayatta değişiyor. Değişimler ekonomik olarak sadece turizmden değil, ama ekonomi haricindeki değişimler elbette turizmden etkileniyor, çünkü Kayseri sanayi şehri..."

K20. "Bence doğrudan ilişkilidir, ülke ve bölge turizmi ne kadar gelişirse, Kayseri de yaptığı turizm çalışmaları ve yatırımları nispetinde bundan payını alacaktır."

Turizm Faaliyetlerinin Kayseri İlinin Kalkınmasına Yönelik Sağladığı Faydanın Ölçüsü

Bazı katılımcılar turizm faaliyetlerinin doğrudan ve dolaylı faydalarına atıf yaparak turizm sektörünün Kayseri ilinin kalkınmasında büyük bir etkisinin olduğunu belirtirken, bazı katılımcılar da turizmin henüz yeni gelişiyor olmasından ve şehrin turizm potansiyelinin tam olarak kullanılmamasından dolayı bu etkinin sınırlı veya az olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K1. "...Kayseri'de toplamda 66 tane otel var. Bu 66 otelin, turizmin 59 sektöre direkt ve endirekt katkısı var. Burada yemek verdiğimiz için malzeme alıyoruz, pastırma alıyoruz, sucuk alıyoruz, peynir alıyoruz bu direkt olan, endirekt olan da bunun taşınmasını yapan adam..."

K2. "Büyük ölçüde gerekli, çünkü Kayseri ekonomisi büyük ölçüde sanayiye bağlı, tarım neredeyse yok gibi, sanayiye alternatif oluşturmak açısından turizm muhakkak kullanılmalı."

K3. "Çok büyük bir ölçüde faydalı olduğunu düşünmüyorum ben, yani orta, orta seviyede, yani kalkınmayı değiştirecek kadar bir turizm potansiyelimiz yok yani, ama ekonomiye ufak ta olsa bir katkısı olacak turizm potansiyelimiz var."

K4. "En az diğer sektörler kadar faydalı, bir sürü insan istihdam ediyor, katma değer üretiyor, buradaki diğer sektörleri tetikliyor, çalıştırıyor..."

K6. "Turizm Kayseri'nin kalkınma faaliyetlerini genel olarak düşündüğümüz zaman %5'lik bir dilimi herhalde oluşturuyor diye tahmin ediyorum, %5, %10 gibi bir dilimi oluşturuyor diye düşünüyorum, daha fazla olduğunu düşünmüyorum. Turizm alanında çok fazla şirket var, ama küçük bünyeli şirket, çalışan sayısı çok az..."

K8. "Bence turizm büyük bir gelir kaynağı, bacasız sanayi olduğundan dolayı büyük ölçüde katkısı var turizmin."

K9. "Kalkınmaya şu anda çok büyük bir katkısı yok, ağırlıklı olarak kış turizmi olduğu için insanların çoğu, zamanlarını Erciyes'te geçirdikleri için çok fazla şey yok. Kapadokya'ya gelen turistler de maalesef Kayseri'de havaalanını kullanıyorlar, doğru Kapadokya'ya gidiyorlar şehirde tutulamıyor."

Şu anda düşündüğümüz etkisi yok, ama şehirde şu anda ciddi altyapı çalışmaları var ilerleyen süreçlerde 4-5 sene sonra meyvelerini toplayacağımıza inanıyorum.”

K11. “Çok büyük ölçüde faydalıdır. Ancak gördüğümüz kadarıyla Kayseri turizmde hak ettiği yerde değildir, alması gereken payı alamamaktadır...”

K13. “Büyük ölçüde faydalı, turizm %95’den fazla ithalata ihtiyacı olmayan veya yurtdışına para çıkışı olmayan bir sektör. %5’lik bir çıkışı var acente komisyonu, zincir otellere ödenen paralar gibi %5 ile %10 arasında, ama %90 para içeride kalıyor. Kayseri’de toplamda 250 milyon dolarlık otel yatırımı var, 66 tane otel var Kayseri’de, irili ufaklı bunlar 250 milyon dolarlık bir yatırım toplamında.”

K14. “Sadece Erciyes’e kalırsa sınırlı gelişme olur... Tarihi, kültürel, dini motifleri geliştirebilirsek, Erdemli Vadisi gibi... doğal güzellikleri geliştirebilirsek daha büyük ölçüde katkısı olur. Şu an önemli bir etki oluşturmuyor.”

Turizm Sektörünün Kayseri İlinde Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği, İstihdam, Yaşam Kalitesi ve Yaşam Standardı İle Altyapı ve Üstyapı Üzerindeki Etkisi

Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği

Katılımcılar genellikle turizm sektörünün bölgede yeni gelişmesi, mevsimsellik ve yerel halkın ve esnafın turizm sektörüne tam olarak adapte olamaması gibi nedenlerden dolayı turizm sektörünün Kayseri’de yoksulluk ve gelir eşitsizliğini azaltmadığını, ancak buna olumlu yönde katkı sağladığını ifade etmektedir. Bazı katılımcılar ise turizm sektörünün istihdam ve gelir sağladığını belirterek bölgede yoksulluk ve gelir eşitsizliğini azalttığını ifade etmektedir. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

K1. “Tabii, bu da şuradan, istihdamdan yola çıkabiliriz, bu istihdam direkt olarak çalıştırdığımız personel, endirekt olarak ihtiyacımız olan ürünlerin üretimi ile gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu azalttığını düşünüyorum.”

K2. “Aslında düşünmüyorum, turizmin en bariz gözüktüğü yer kış turizmi, otellerde var, oteller de 12 aya yayılmadığı için istihdam, sürekli istihdam kış dönemi için belirli kalıcılık oluşturuyor. Bu da istenilen istihdam seviyesine Nevşehir gibi, Antalya gibi veya Ege’deki bölgeler gibi ulaşmasını engelliyor. Kısmen sağlıyor...”

K13. “Tabii ki, insanlara bir kere iş imkanı sağlamaktadır turizm, gelir adaletsizliğini büyük ölçüde engellemektedir. Turizm sektöründe size bir, iş sağlanır, iki, güzel paralar vardır, komisyon, tip, bahşiş gibi olaylar da turizmin gelişmesi ile birlikte gelişmektedir.”

K18. “Turizmin katkısı ekonomiye fayda sağladığı müddetçe tabii ki.”

K19. “Azaltabilir, ama şu an için azaltıyor demek mümkün değil, çünkü bunun olması için uzun süredir çok fazla sayıda insan istihdam edilip ona göre gelirlerini artırması lazım, şu an için sadece olumlu etkisi vardır diyebilirim.”

K20. “Kayseri için bence azaltmıyor, çünkü yerel halk veya esnaflar bu konuda yeterli bilgiye ve çalışmaya sahip değil, büyük otellerin ve işletmelerin turistleri daha çok çekmesi, yerel halkın ve esnafın bu konuda fazla bir çalışma içerisinde olmaması arayış açıyor.”

İstihdam

Katılımcıların tamamı turizm sektörünün Kayseri ilinde istihdam fırsatları yarattığını ifade etmektedir. Bazı katılımcılar ise bu konuda turizmin daha fazla istihdam sağlaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K1. “Fazlasıyla, direkt ve endirekt olarak.”

K2. “İstihdam sağlıyor, ama yeterli değil.”

K4. “Tabii ki, en basiti benim lokantamda 70 kişi istihdam ediyoruz.”

K5. “Vasıflı ve vasıfsız birçok kişiyi istihdam ediyor, turizm sektörü nihayetinde personelle ve insan gücüyle işleyen bir sektör.”

K11. “Çok büyük katkıda bulunmaktadır. Örnek verecek olursak burada şu anda en yoğun şekilde turizm sezonu kış ayları, kayak turizmi vardır. Kayak turizmi olduğu zaman oteller full olduğu için müthiş bir istihdam yaratmaktadır. Turizm faaliyetleri yaz aylarında daha yavaş olduğu için ona göre azalmaktadır. Turizmin ilk zinciri olan otellerde, daha sonra zincir olan tedarikçiler en azından müthiş bir istihdam yaratmaktadır.”

Yaşam Kalitesi ve Yaşam Standardı

Araştırmada katılımcılar Kayseri’de turizm sektörünün gelişmesinin istihdam ve gelir fırsatlarını artırma, yatırımları artırma, altyapı ve üstyapıyı geliştirme ve sosyal fırsatları artırma gibi faydalar sağladığını, bu faydaların da bölgede yaşam kalitesi ve yaşam standardını artırdığını ifade etmektedir. Bazı katılımcılar ise bu faydaların kısmi olduğunu belirtmektedir. Bu durum daha önce belirtildiği üzere, turizm sektörünün Kayseri’de yeni gelişmeye başlamasından kaynaklanabilir. Bu doğrultuda katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

K1. “Ekonomik olarak onlara istihdam ve gelir sağladığı için yaşam kalite ve standartlarını yükseltiyor, bir de turizmde gelen misafirlerin güzel ve iyi restaurant gibi şeyler ayarladığı için sosyal hayatlarına da yardımcı oluyor.”

K4. “Turizme hizmet için yapılan her türlü altyapı, üstyapı, otel, restaurant, kafe, onlar turizme hizmet ederken yerel halka da hizmet ediyor.”

K8. “...Mesela Develi yolunda Erciyes’ten giderken Erciyes yolunun düzelmesi Develi halkının da o yoldan faydalanması da tabii ki yaşam standardını da artırmakta.”

K9. “Şu anda çok bir şey fark ettirmiyor, ama ilerleyen dönemlerde bu özellikle yaptığımız çalışmalar sonucunda bunun yükseleceği kanaatindeyiz.”

K19. “Bence olumlu yönde, üst düzeyde fayda da bulunuyor. Mesela Erciyes Dağı’na eskiden insanlar turistik amaçlı değil de münferit gezme amaçlı giderlerken, çok fazla bir tesis yokken turizm anlamında çeşitli atılımlarla beraber artık Erciyes daha böyle modern imkanlara sahip oldu ve bundan buradaki vatandaşlar da faydalanıyor.”

Altyapı ve Üstyapı

Katılımcılar çoğunlukla turizm sektörünün Kayseri’de gelişmesinin altyapı ve üstyapı gelişimini teşvik ettiği ve geliştirdiğini ifade etmektedir. Bazı katılımcılar ise devlet politikaları, prosedürler veya diğer nedenlerden dolayı turizm sektörünün Kayseri’nin altyapısını geliştirmedeğini belirtmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K3. “Çok fazla katkısı var, yollar ilk etapta, alışveriş mekanları, havaalanından otellere veya şehir merkezine kadar geçen yol güzergahı üzerindeki tüm görünüm, bina dış cepheleri, bunların hepsi belediye tarafından düzenleniyor.”

K4. “Tabii ki, mesela Mimar Sinan’ın köyü Ağırnas’a yol daha güzelleştirildi, Erciyes’in yolu güzelleştirildi, Kültepe Kaniş’e ulaşım kolaylaştırıldı, karşılıklı arz talep dengesinde gelişme oluyor.”

K5. “Belediyeler ve hükümet imkanları turizmin sıhhatli gelişebilmesi açısından haliyle yollar, köprüler, altyapı, teknik imkanlar, fiber altyapı, artı wifi altyapısı, tesislerin kolay ulaşılabilir, rahat otopark imkanları açısından ulaşılabilir ve çözümlenebilir birtakım gelişmeler yapıyorlar, şehrin altyapısını geliştirmek için ellerinden geleni yapıyorlar, bu da ağırlıklı turist açısından düşünülen tedbirler çerçevesinde gerçekleşiyor, yollardaki yönlendirme levhaları, ışıklı tabelalar, bunların hepsi turizmde düşünülerek yapılan imkanlar...”

K9. “Kayseri’de turizmin altyapı çalışmalarına yönelik çok katkısı yok, zaten altyapısıyla ilgili çok sıkıntısı olan bir şehir değil, ondan dolayı altyapı turizme dayalı gelişmiyor.”

K11. “Sultan Sazlığı eğer turizm olmamış olsaydı orası bence mahvolurdu, çöplük olurdu, yok olurdu, kururdu, bir şeyler olurdu, ama turizm olduğu için köprüler yapıldı, şu yapıldı, bu yapıldı. Ağırnas Mimar Sinan’ın evi mesela şu an gezmeye açıyoruz, eski Kayseri evlerini restore ediyoruz, niye? Bunlar turizmin geliştirilmesi için.”

K13. “Altyapı ve üstyapısı Kayseri’nin zaten, aslında birçok Türkiye şehrinde iyi, turizm aslında Türkiye’deki hiçbir yerdeki belediyeciliği alt ve üstyapıyı geliştirmiyor. Çünkü devlet belediyelere bütçe verirken o bölgedeki kayıtlı olan, ikamet eden kişi sayısına göre para veriyor. Türkiye’de bu bakış açısı sorunu var. Dört tane uçak bir araya geldiği zaman bırakın oturmayı nefes alacak, ayakta duracak yer yok havalimanında, Kayseri havalimanı kaldırmıyor. Çünkü yaparken Kayseri 1 milyon 200 bin kişilik Kayseri’ye kaç kişi İstanbul’a gidip gelebilir iş için onu hesaplayıp yapmışlar. On binlerce turist hesaplanmamış... Üstyapıyı değiştirmeye etkisi var, böyle havalimanlarını değiştirerek, restaurantları, otelleri değiştirerek, şehrin genel yapısını değiştirerek turizm bir etki sağlıyor, ama altyapı Türkiye’deki olan kanuni eksiklikler, prosedür eksiklikleri sebebiyle yapılmıyor.”

K15. "Sadece bulunduğu yer ile çevresinin daha düzgün, daha ulaşılabilir, daha görsel açıdan güzel olması için yapılan tesisler çevresine de önem veriyor..."

Turizm Faaliyetlerinin Kayseri'ye Yönelik Olumsuz Etkilerinin Olup Olmadığına Yönelik Katılımcı Görüşleri ve Gelecekte Oluşabilecek Olumsuz Etkilere Yönelik Algılar

Katılımcılar genellikle turizm sektörünün Kayseri'de yeni gelişmeye başlaması, gelen turistlerin bilinçli olması ve turistlerin bölgede kısa süreli konaklaması gibi faktörlere dikkat çekerek turizm faaliyetlerinin Kayseri'de olumsuz bir etki ortaya çıkarmadığını ifade etmektedir. Sadece iki katılımcı "transfer hizmetini sağlayan araçların egzoz gazları" ve "alışverişte kazıklama" (fiyat konusunda aldatma) gibi olumsuz etkiler ortaya çıkardığını belirtmektedir. Katılımcıların endişe duyduğu gelecekte oluşabilecek muhtemel olumsuz etkiler ise alkol tüketiminin yaygınlaşması, kültür yozlaşması, kapkaç, gasp, hırsızlık ve yabancı düşmanlığı olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K1. "Şu anda yok, daha somut bir turizm faaliyeti yok, şu anda gelişmekte olan bir turizm var Kayseri'de."

K5. "...en kötü korktuğum münferit kapkaç olayları, şehrimizde hiç görülmez diyebilirim, hırsızlık olayları, kötü bir muamele, gasp gibi veya bir esnafın kötü bir muamelesi ile karşılaşmaları gibi bir durum endişesini taşıyım, ancak böyle bir şey hiç duymadım... alkol bilinci ile oluşabilecek olumsuz durumlara karşı endişeliyim, bunu da şehrimizin gayet güzel idare ettiğini ve bir olumsuzluk yaşanmayacağını düşünüyorum."

K7. "Transferi sağlayan araçların egzozlarının dumanları, şehre yeterince sıkıntıları oluyor."

K13. "...Kayseri'de yeni yeni görülmeye başlandı daha turist gelmeden turist kazıklama, birkaç tane polislik olay oldu, ahlaki problemler."

K14. "Kültürel ve mahalli birikimin yozlaşması, globallik arttıkça bazı değerlerin erozyonuna neden olabilir..."

K16. "Yok, çünkü gelen insanların %85-%90'ı bilinçli insan, tatile gelen insanların gelir seviyesi yüksek insanlar..."

K19. "Şimdiye kadar bence yok, gelen insanlar çok fazla uzun süre de kalmıyorlar, kısa süreli gelip gidiyorlar."

Sonuç ve Öneriler

Kayseri ilindeki turizm faaliyetleri ve turizm potansiyeli genel olarak değerlendirildiğinde, turizm türlerinin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu ve kentin önemli bir turizm potansiyelinin bulunduğu ifade edilebilir. Ancak mevcut turizm potansiyelinin etkili, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve farklı turizm türlerinin birbirine entegre edilerek paket tur şeklinde tanıtım ve pazarlamasının yapılması durumunda, turizm faaliyetlerinin Kayseri'de tüm yıla yayılabileceği diğer bir ifade ile mevsimsellik sorununun da ortadan kalkabileceği ve kentin daha fazla turist çekme

imkanlarının ortaya çıkabileceği söylenebilir. Böylece turistlerin daha fazla turizm faaliyetine katılarak konaklama süresini uzatabileceği, sonuç olarak turist harcamalarının artacağı veya daha fazla turizm geliri elde edileceği ifade edilebilir.

Araştırmanın sonucunda Kayseri ilinde gelişmeye başlayan turizm faaliyetlerinin birtakım olumlu sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel faydalar ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Bu faydalar; (1) sosyo-ekonomik faydalar; şehre dışarıdan para girişi sağlaması, istihdam ve gelir fırsatları oluşturması, diğer sektörleri canlandırması, yatırımları artırması, döviz girdisi sağlaması, satışları artırması, alternatif bir sektör görevi üstlenmesi ve şehrin uluslararası pazarlara yönelik daha fazla faaliyet göstermesi olarak sıralanmaktadır, (2) sosyo-kültürel faydalar; Kayseri'nin bilinirliği, markalaşma ve tanıtımını artırması, şehrin imajına ve şehrin değerlerinin (yöresel ürünler, tarihi ve kültürel değerler vb.) tanıtılmasına yönelik pozitif katkılar sağlaması, insanların ufkunu genişletmesi, toplumun dışa dönük (sosyal ilişkileri güçlü) bir yapıya dönüşmesini ve insanların sosyal ağlarını (networkleri) geliştirmesine katkıda bulunması, sosyalleşme, kültürel kaynaşma ve kültürel etkileşimi sağlaması, insanlara aidiyet duygusu ve yeni veya farklı bir bakış açısı kazandırması, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını sağlaması, insanların bilinçlenmesine katkıda bulunması, sosyal çeşitlilik oluşturması, yabancı dil öğrenimini teşvik etmesi ve şehirde bulunan turizmle ilgili tüm unsurların veya süreçlerin (işletme, ürün veya hizmet vb.) kalitesinin artırılmasını teşvik etmesi olarak sıralanmakta ve (3) çevresel faydalar ise çevrenin temiz ve bakımlı tutulmasını teşvik etmesi, doğanın korunmasını sağlaması, çevre düzenlemesini ve altyapı ve üstyapı gelişimini teşvik etmesi olarak sıralanmaktadır. Bu bulgular, Andrew (1997), Balaguer ve Cantavella-Jorda (2002), Belisle ve Hoy (1980), Durgun (2006), Haley vd. (2005), Homlong ve Springler (2016), Jingyi ve Chung-Shing (2018), Jones ve Munday (2001), Li (2005), Mescon ve Vozikis (1985), Milman ve Pizam (1988), Oladottir (1992), Ribeiro vd. (2017), Susan (2016), Young (1976) tarafından yapılan çalışmaların bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Turizm sektörünün Kayseri'de henüz yeni gelişmeye başlamış olması, gelen ziyaretçilerin bilinçli olması ve bölgede kısa süreli konaklaması gibi nedenlerden dolayı turizm faaliyetlerinin genellikle Kayseri'de olumsuz bir etki ortaya çıkarmadığı, ancak istisnai olarak transfer hizmetini sağlayan araçların egzoz gazları ve alışverişte "kazıklama" (fiyat konusunda aldatma) gibi olumsuz etkiler ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Endişe duyulan gelecekte oluşabilecek muhtemel olumsuz etkiler ise alkol tüketiminin artması, kültür yozlaşması, kapkaç, gasp, hırsızlık ve yabancı düşmanlığı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, Belisle ve Hoy (1980), Doxey (1975), Faulkner ve Tideswell (1997), King vd. (1993) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bu bulguya dayanarak özellikle Kayseri'de turizm sektörünün geliştirilmesi sürecinde sürdürülebilirlik politikalarının oluşturulması ve yerel halkın eğitilmesi veya turizm konusunda bilinçlendirilmesinin gerektiği ifade edilmelidir.

Diğer yandan turizm sektörünün sağladığı faydaların Kayseri ilinin gelişmesine büyük ölçüde olmasa da katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu katkının küçük ölçüde veya kısmi olmasının nedenleri ise (1) turizm sektörünün bölgede yeni gelişiyor olması, (2) yatırımların yetersiz olması, (3) şehrin turizm potansiyelinin tam olarak kullanılmaması, (4) yerel halkın turizm kültürü ve bilincine sahip olmaması, (5) turizm altyapısının yetersiz olması, (6) rekabet avantajı sağlayamama, (7) tanıtım ve pazarlama eksikliği, (8) mevsimsellik, (9) yerel halkın ve esnafın turizm sektörüne tam anlamıyla adapte olamaması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu eksikliklerin ortadan kaldırılması durumunda turizm sektörünün gelişmesi ile Kayseri'nin bölgesel gelişimi arasındaki ilişkinin paralel bir şekilde ilerleyeceği, diğer bir ifade ile turizm

sektörünün ilin kalkınmasına yönelik bir ivme kazandıracağı söylenebilir. Bu sonuç, Brenner ve Aguilar (2002), Durgun (2006), Homlong ve Springler (2016), İzgi (2007), Kızıldemir (2017), Ncube (2013), Sağlık (2011), Susan (2016), Şeker (2011) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bu bulgulara dayanarak Kayseri ilinin turizm potansiyelinin kalkınmada destekleyici bir güç olabileceği, ancak bunun için yukarıda ifade edilen sorunların ortadan kaldırılmasının gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Uygulamacılara ve karar alıcılara ile politika belirleyicilere yönelik öneriler aşağıda belirtilmektedir:

- Kayseri'nin çekicilikleri yurt dışındaki havalimanlarında tanıtılabilir.
- Kentin çekicilikleri film, şarkı, reklam, sosyal medya, rehber vb. görsel-işitsel ve yazılı araçlar ile turistlere sunulabilir. (Örneğin Kapadokya'nın ismi Çince bir şarkıda geçiyor, Kayseri veya Erciyes isminden de bir şarkıda söz edilebilir).
- Kent artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojisi ile tanıtılabilir.
- Kapuzbaşı Şelaleleri, Erciyes Dağı, Sultan Sazlığı, Soğanlı Vadisi vb. çekicilikler doğa turizmi kapsamında tanıtılabilir ve bu alanlarda düzenli olarak etkinlikler organize edilebilir. Ayrıca Kapadokya destinasyonu ile entegre edilebilir.
- Kentin gastronomik değerleri (pastırma, sucuk, mantı vb.) ile ilgili festivaller yapılabilir.
- Tüm turizm sektörü paydaşları ile işbirliği ve koordinasyon içerisinde yönetilen bir destinasyon yönetim örgütü, diğer bir ifade ile "Entegre Destinasyon Yönetim Örgütü" oluşturulabilir.
- Turizm konusunda veya turistlerin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli yatırımlar yapılabilir. (Örneğin uluslararası mutfaklardan yiyecek-içecek sunan işletmeler, eğlence merkezleri, butik otel vb. açılabilir).
- 12 aya yayılmış bir şekilde sürekli olarak uluslararası nitelikte etkinlikler organize edilebilir, böylece mevsimsellik sorunu önlenir. (Örneğin Erciyes Dağı'nda yaz sezonunda daha fazla uluslararası etkinlik düzenlenebilir veya Sultan Sazlığı gibi alanlarda festival, fotoğrafçılık, kuş gözlemciliği vb. uluslararası etkinlikler organize edilebilir).
- Teknoloji ve inovasyona odaklanılarak destinasyonun farklılaşması ve rekabet gücü kazanması sağlanabilir.

Bu çalışmanın gelecekte Kayseri ilinde veya diğer örneklerde yapılacak nitel ve nicel araştırmalara bir kaynak teşkil edebileceği ve bu çerçevede literatüre katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu çalışma örneklem olarak seçilen Kayseri ilindeki 20 turizm sektörü paydaşından elde edilen verilerle sınırlıdır. Ancak daha büyük evren ve örneklem seçimleri ile farklı uygulamalar gerçekleştirilebilir ve ortaya çıkan sonuçların karşılaştırılması ile literatüre daha farklı şekilde katkılar sağlanabilir. Diğer taraftan nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen bu çalışmaya alternatif olarak Kayseri ilinde bu kapsamda nicel çalışmaların da yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Aguirre, J., Mateu, P., & Pantoja, C. (2019). Granting airport concessions for regional development: Evidence from Peru. *Transport Policy*, 74, 138-152.

- Akdemir, N. (2018). *Yöresel Mutfağın Turizm Ürünü Olarak Kullanımı ve Bölgesel Kalkınmaya Katkısı*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Andrew, B. P. (1997). Tourism and the economic development of Cornwall. *Annals of Tourism Research*, 24 (3), 721-735.
- Balaguer, J., & Cantavella-Jorda, M. (2002). Tourism as a long-run economic growth factor: the Spanish case. *Applied Economics*, 34 (7), 877-884.
- Belisle, F. J., & Hoy, D. R. (1980). The perceived impact of tourism by residents: A case study in Santa Marta, Colombia. *Annals of Tourism Research*, 7 (1), 83-101.
- Bertaux, D. (1981). From the life-history approach to the transformation of sociological practice. In Daniel Bertaux (Ed.), *Biography and society: The life history approach in the social sciences* (pp.29-45), London: Sage.
- Boonpat, S. N. (2010). *Tourism and local development: The case of Chiang Saen, Chiangrai, Thailand*. Newcastle University. University of Newcastle upon Tyne. Dissertation Thesis (Ph. D.). United Kingdom.
- Brenner, L., & Aguilar, A. G. (2002). Luxury tourism and regional economic development in Mexico. *The Professional Geographer*, 54 (4), 500-520.
- Brink, H. I. L. (1993). Validity and reliability in qualitative research. *Curationis*, 16 (2), 35-38.
- Cabuk, S. (2012). A reading of Kayseri from the eyes of Evliya Celebi. *BELLETTEN*, 76, 817-849.
- Cihangir, İ. S. (2016). *Termal turizm potansiyelinin bölgesel kalkınmada ekonomik rolü: Iğın Termal Tesislerinde bir uygulama*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J.W. (1997). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Denzin, N. K., & Lincoln Y. S. (2005). *The SAGE handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dinçer, E. (2018). *Bölgesel kalkınmada termal turizm: Eskişehir iline yönelik bir inceleme*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doxey, G. V. (1976). When enough's enough: The natives are restless in Old Niagara. *Heritage Canada*, 2 (2), 26-28.
- Durgun, A. (2006). *Bölgesel kalkınmada turizmin rolü: Isparta örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faulkner, B., & Tideswell, C. (1997). A framework for monitoring community impacts of tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 5 (1), 3-28.
- Fayed, H. A. E. K. S. (2002). *The impacts of gats: A case study of tourism development in Egypt*. Bournemouth University. Dissertation Thesis (Ph. D.).

- Garcia-Lopez, A. M., Campoy-Munoz, M. D. P., Cardenete-Flores, M. A., & Marchena-Gomez, M. J. (2018). The Andalusian tourism sector during the economic crisis and its impact on regional development. *Revista de Estudios Andaluces*, 36, 72-97.
- Geetha, S. (2015). *Role of tourism in economic development of Kanyakumari district*. Manonmaniam Sundaranar University. Dissertation Thesis (Ph. D.). Tirunelveli. India.
- Gözüela, H. (2018). *Bölgesel kalkınmada turizmin rolü: MEVKA örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Guisan, M. C., & Aguayo, E. (2001). Employment and regional development in France. *Applied Econometrics and International Development*, AEEADE, 1 (1), 63-92.
- Gutierrez, A. L. M. (2015). *Tourism and economic growth: casualty, persistence and asymmetry*. University of Huelva. Department of Economics. Dissertation Thesis (Ph. D.). Huelva. Spain.
- Haley, A. J., Snaith, T., & Miller, G. (2005). The social impacts of tourism a case study of Bath, UK. *Annals of Tourism Research*, 32 (3), 647-668.
- Heng, T. M., & Low, L. (1990). Economic impact of tourism in Singapore. *Annals of Tourism Research*, 17, 246-269.
- Homlong, N., & Springler, E. (2016). Impact of tourism for regional development: an alternative socio-economic model for Cambodia. *World Review of Entrepreneurship, Management and Sust. Development*, 12 (2/3), 239-253.
- Irvin, K. (2006). *Volunteer tourism and development: An impact assessment of volunteer tourists from two organisations in Cape Town*. University of Cape Town. Graduate School of Humanities. Master Thesis.
- Ivanov, S. & Webster, C. (2007). Measuring the impact of tourism on economic growth. *Tourism Economics*, 13 (3), 379-388.
- İzgi, M. T. (2007). *Osmaniye ilinin turizm potansiyelinin bölgesel kalkınma politikaları açısından değerlendirilmesi ve sürdürülebilir turizmin gelişimi için bir model önerisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jingyi, L., & Chung-Shing, C. (2018). Local cultural vicissitudes in regional tourism development: A case of Zhuhai. *Tourism Management Perspectives*, 25, 80-92.
- Jones, C., & Munday, M. (2001). Blaenavon and United Nations World Heritage Site Status: Is conservation of industrial heritage a road to local economic development?. *Regional Studies*, 35 (6), 585-590.
- Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020, Ocak 1). Kayseri. <https://kayseri.ktb.gov.tr/TR-182985/anasayfa.html>.
- Kızıldemir, Ö., & Saruışık, M. (2018). Turist harcamalarının bölgesel kalkınmaya ekonomik etkileri: Adana örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (2), 128-142.
- King, B., Pizam, A., & Milman, A. (1993). Social impacts of tourism: Host perceptions. *Annals of Tourism Research*, 20, 650-665.

- Lemos, A. (2017). *Measuring the economic value and social impact of crocodile tourism in Tarcoles, Costa Rica*. Florida International University. Master Thesis. Florida. USA.
- Letitia, A. M. (2012). Features of the regional development and decentralization in Romania. A Comparative analysis of the regions of Romania. *"Ovidius" University Annals, Economic Sciences Series*, 12 (1), 304-309.
- Li, L. (2005). *The Role of tourism in regional development: A case study of Yunnan China*. The Scottish Hotel School University of Strathclyde. Dissertation Thesis (Ph. D.).
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New directions for evaluation*, 30, 73-84.
- Lukic, D., Petrovic, M. D., & Vukovic, D. B. (2018). Potential of geotourism for regional development: the case of "Iron Gates" park in Serbia. *R-Economy*, 4 (4), 158-166.
- Makawa, R. N. (2010). *Tourism integration in Southern Africa*. The University of Birmingham. Centre for Urban and Regional Studies. Dissertation Thesis (Ph. D.).
- Mayer, M., Müller, M., Woltering, M., Arnegger, J., & Job, H. (2010). The economic impact of tourism in six German national parks. *Landscape and Urban Planning*, 97, 73-82.
- Mescon, T. S., & Vozikis, G. S. (1985). The economic impact of tourism at the Port of Miami. *Annals of Tourism Research*, 12, 515-528.
- Milman, A. & Pizam, A. (1988). Social impacts of tourism on Central Florida. *Annals of Tourism Research*, 15, 191-204.
- Motumi, K. K. (2013). *Challenges faced by umgungundlovu district municipality in the implementation of tourism to enhance local economic development*. Nelson Mandela Metropolitan University. Dissertation Thesis (Ph. D.).
- Ncube, S. S. (2013). *Examining the role of community based tourism as a local economic development tool: The case of the inanda heritage route*. University of Kwa-Zulu Natal. School of Architecture, Town Planning and Housing. Master Thesis.
- Oladottir, O. (1992). *The economic impact of international tourism in Iceland*. McGill University. Department of Geography. Master Thesis. Montreal.
- Ospina, S. (2004). Qualitative research. In: G. R. Goethals, G. J. Sorenson., & J. MacGregor Burns (Eds.), *Encyclopedia of leadership* (pp. 1279-1284). London: Sage.
- Öztürk, M. (2014). *Coğrafya eğitiminde araştırma*, Ankara: Pegem Akademi.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Ribeiro, L. C. D. S., Da Silva, E. O. V., Andrade, J. R. D. L., & De Souza, K. B. (2017). Tourism and regional development in the Brazilian Northeast. *Tourism Economics*, 23 (3), 717-727.
- Rogerson, C. M. (2015). Tourism and regional development: The case of South Africa's distressed areas. *Development Southern Africa*, 32 (3), 277-291.
- Sağlık, E. (2011). *Turizm işletmelerinin bölge ekonomisindeki yeri ve rolünün belirlenmesi: Erzurum ölçeğinde bir araştırma*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for information*, 22 (2), 63-75.
- Silverman, D. (2000). *Doing qualitative research: A practical handbook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Susan, F. (2016). *Bölgesel kalkınmada turizmin rolü ve Balıkesir Örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şamata, N. (2016). *Kongre turizmi bağlamında butik otellerin ekonomik kalkınmaya etkisi: Safranbolu örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şeker, H. (2011). *Bölgesel kalkınmada turizmin rolü ve Amasya örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2006). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tetsu, K. (2006). Tourism promotion and regional development in low-income developing countries. *The Pakistan Development Review*, 45 (3), 417-424.
- Tisdell, C., & Bandara, R. (2004). Tourism as a contributor to development in Sri Lanka: An overview and a case study. *Economics, Ecology and the Environment, The University of Queensland, Working Paper No. 94, ISSN 1327-8231*.
- Tunçbilekli, P. (2006). *Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi: Nevşehir örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tveter, E. (2017). The effect of airports on regional development: Evidence from the construction of regional airports in Norway. *Research in Transportation Economics*, 1-9.
- United Nations World Tourism Organization (2016). *UNWTO Annual report 2016*. UNWTO.
- Williams, G. (2016). Economic impacts from development of the Coastal Town in Queensland on tourism and regional economy. *Resources*, 5 (48), 1-16.
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*, New York: The Guilford Press.

Etik Kurul İzni/Raporu

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 28/07/2020 tarihli ve 108 sayılı kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

